

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 18ΗΣ ΜΑΪΟΥ 1978

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Μιχαὴλ Στασινόπουλος**, παρουσιάζων τὸ κάτωθι βιβλίον τοῦ κ. Σπύρου Λίτινα, εἶπε τὰ ἑξῆς :

Κύριοι συνάδελφοι,

Ἔχω τὴν τιμὴ νὰ παρουσιάσω στὴν Ἀκαδημία τὸ βιβλίον τοῦ κ. **Σπύρου Λίτινα** «Κρητικὲς Ρίμες - Ἡ μάνα ἢ Κρήτη» (Ἀθήνα, 1977).

Δὲν συμβαίνει συχνά, νὰ παρουσιάζεται στὴν Ἀκαδημία μία συλλογὴ ποιημάτων. Παρακαλῶ λοιπόν, νὰ μοῦ συγχωρήσετε μίαν ἐξαίρεση, ποὺ ὀφείλεται στὴν κρητικὴ διάλεκτο τοῦ βιβλίου.

Ὁ ποιητὴς, ὁ κ. Σπῦρος Λίτινας (ποὺ πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι διακρίνεται γιὰ τὴν μετριοφροσύνη του καὶ τὴν ἀφοσίωση στὴν παράδοση) δὲν ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν λαϊκῶν ποιητῶν. Εἶναι γλωσσομαθὴς, εἶναι νομικὸς, συνταξιούχος ἤδη δικηγόρος - συμβολαιογράφος, ἔχει μελετήσει τὴ γαλλικὴ, γερμανικὴ, ἀγγλικὴ ποίηση, ἔχει κάμει καὶ ὠρισμένες ἱστορικὲς ἔρευνες γιὰ τὴ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» καὶ γιὰ ἄλλα ἔργα τοῦ κρητικοῦ κύκλου. Χρησιμοποιεῖ καλαίσθητη δημοτικὴ γλῶσσα στὸν Πρόλογο τοῦ βιβλίου του καὶ ἤμπορεῖ νὰ καταταχθεῖ στοὺς καλλιεργημένους λογοτέχνες. Θὰ ἤμποροῦσε λοιπὸν θαυμάσια νὰ γράψει τὰ ποιήματά του στὴ συνήθη δημοτικὴ. Ἐν τούτοις, προτίμησε νὰ τὰ γράψει στὴν κρητικὴ διάλεκτο, ἐπειδὴ πιστεύει στὴν ἀνάγκη τῆς διασώσεώς της καὶ ἐπειδὴ νομίζει ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη εἶναι μία γλῶσσα διαμορφωμένη καὶ ὀλοκληρωμένη.

Πιστεύει ἐπίσης στὴν ἀξία καὶ τὴ δύναμη τοῦ ποιητικοῦ λόγου, καὶ ἔχει τοποθετήσει ὡς ἔμβλημα τοῦ βιβλίου του αὐτὲς τὲς δύο στροφὲς ἀπὸ τὸν Ἐρωτόκριτο τοῦ Κορνάρου :

«Ἄπ' ὅ,τι κάλλη ἔχει ὁ ἄθροπος
τὰ λόγια ἔχουν τὴ χάρη
νὰ κάνουνσι κάθε καρδιά
παρηγοριὰ νὰ πάρει.

Κι' ἀποὺ κατέχει καὶ μιλεῖ
μὲ γνώση καὶ μὲ τρόπο
κάνει καὶ κλαῖνε καὶ γελοῦν
τ' ἀμάθια τῶν ἀθρώπων».

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ κρητικὴ διάλεκτος ἔχει χαρακτηριθεῖ ὡς μεγάλης ἀξίας γλωσσολογικὸ καὶ ἐθνολογικὸ μνημεῖο, ποὺ ἔχει μὲν δεχθεῖ πολλές ἐπιδράσεις, ἀλλὰ διατήρησε, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, τὸν βασικὸ ἐθνικὸ χαρακτήρα του. Ἡ βραδυτάτη ἐξέλιξή του συντελεῖ στὸ νὰ διατηρεῖται σταθερὰ ἡ ταυτότης του. Παρατηροῦν οἱ εἰδικοί, ὅτι οἱ σημερινοὶ Κρηῖτες, ὅσοι δὲν γνωρίζουν πότε ἐγράφη ὁ Ἐρωτόκριτος ἢ ἡ Ἐρωφίλη, ὅταν ἀκούσουν νὰ διαβάζονται στίχοι ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔργα, εἶναι δυνατὸ νὰ νομίζουν ὅτι πρόκειται γιὰ ἔργα συγχρόνων συγγραφέων ἀπὸ τὴν Κρήτη. Ἀπὸ τὸ θησαυρὸ ἄλλωστε τοῦ λεξιλογίου τῆς κρητικῆς διαλέκτου ἔχει ἀντλήσει καὶ ὁ Καζαντζάκης, καὶ ὁ συνάδελφός μας Παντελῆς Πρεβελάκης.

Ἐξ ἄλλου, ἡ σύγχρονη κρητικὴ διάλεκτος δὲν ἔχει τὴν καθαρότητα καὶ τὸ ἀπέριττον τῆς διαλέκτου, στὴν ὁποία ἔχουν γραφεῖ τὰ ἔπη τοῦ κρητικοῦ κύκλου. Ἐχει κάπως παραφθαρεῖ, καὶ ἔχει ἐπιβαρυνθεῖ μὲ ἐξεζητημένους ιδιωματοισμούς, συχνὰ τεχνητοὺς καὶ ἀμούσους. Ὁ κ. Λίτινας ὅμως βεβαιώνει στὸν Πρόλόγὸ του, ὅτι προσπάθησε νὰ ἀποβάλλει τὰ νόθα στοιχεῖα καὶ νὰ χρησιμοποιήσει τὸ κρητικὸ ἰδίωμα καθαρὸ καὶ γνήσιο. Καὶ ἡ προσπάθειά του αὐτὴ αὐξάνει τὴν ἀξία τῆς προσφορᾶς του.

Τὴ συνέχιση λοιπὸν καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς παραδόσεως ἐξυπηρετεῖ ἡ διάθεση τοῦ κ. Λίτινα, ποὺ τὸν ἔκαμε νὰ γράψει τὰ ποιήματά του στὴν κρητικὴ διάλεκτο. Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἡ διάθεση αὐτὴ θυμίζει τὸν Γάλλο Mistral, ποὺ ἔγραψε τὰ ποιήματά του στὴν προβηγκιανὴ διάλεκτο, μὲ φιλοδοξίες βεβαίως εὐρύτερες, νὰ δώσει δηλαδή, μαζὶ μὲ ἄλλους συναδέλφους του τῆς ἰδίας Σχολῆς, νέο πλοῦτο στὸ ἰδίωμα αὐτό, καὶ νὰ τὸ καταστήσει ὄργανο ὄχι μόνον προφορικοῦ, ἀλλὰ καὶ γραπτοῦ ἐντέχνου λόγου.

Παράλληλα μὲ τὴ χρῆση τῆς τοπικῆς διαλέκτου, τὰ ποιήματα τοῦ κ. Λίτινα διαπνέονται ἀπὸ ἀφοσίωση στὴν ἱστορία καὶ στοὺς προγόνους, τοὺς ὁποίους ὁ ποιητὴς λατρεῖε σὰν ἐφεστίους θεοίς, ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὰ τοπικὰ ἦθη καὶ

ἔθιμα, ἀπὸ πηγαῖο πατριωτισμό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λυρισμὸ καὶ τέλος, ἕνα ἐντελῶς ἰδιόρρυθμο *χιοῦμορ*.

Εἶναι τόσο ἀφομοιωμένη ἢ ποίηση αὐτὴ μὲ τὴ λαϊκὴ παράδοση, ὥστε μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιήματά του ἔχουν γίνει πάνδημα καὶ τραγουδιούνται καὶ συγγέονται μὲ τὶς γνωστὲς κρητικὲς μαντινάδες.

Τέλος ἕνα ἀρκετὰ ἐκτενὲς Λεξιλόγιον στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ἐξηγεῖ τὶς περισσότερως δυσνόητες λέξεις τοῦ ἰδιώματος.

Ζητῶ τὴν ἄδεια, νὰ σᾶς διαβάσω μερικὰ δείγματα γραφῆς ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτό :

Στῆ σελ. 116 - 117, τὸ ποίημα ποὺ τιτλοφορεῖται «Τὸ Πάρσιμο τοῦ Κοπελλιᾶς» εἶναι ἀφιερωμένο στὸ κρητικὸ ἔθιμο (;) τῆς ἀπαγωγῆς τῶν κοριτσιῶν :

« Μ α ν ἔ λ η ς [ὁ ὑποψήφιος ἀπαγωγεύς] :

» — Καλλιῶ, μὴν τρομαριάζεσαι καὶ μὴ φοβᾶσαι πρῶμα !

Ἔλα ἀσβέλτα, κατέβαινε, βαγέστα τὴ μουρμούρα !

Μὰ πρῶτοι ἐμεῖς δὲν εἴμαστον. Κι' ἄλλοι πολλοὶ ἔτσα ἴκάμα.

» Ἡ Κ α λ λ ι ῶ :

» — Ἄνοιξε γῆς, κατάπιε με ! Κι' εἶντα ἴβαλεν ὁ νοῦς μου :

Νὰ φεύγω ἀπὸ τῆ μάνας μου, νὰ τρέχω ἀπ' τς' ἐδικούς μου !

» Μ α ν ἔ λ η ς :

» — Εἶντα γυρὲς ; Πρῶμα μὴ θές ! Κόπιασε, ἔπαε ἀποῦμαι !

Ἔγω σὲ θέλω ἀμοναχὴ, παραίτα τὴ βουργίδα.

Χαρῶ σε ἐγώ, χαρίνω σε, Καλλιῶ, Νταβράντα ! Πήδα ! »

[Δηλαδή νὰ πηδήσει ἀπὸ τὸ παράθυρο ἢ ἀπὸ τὸ μπαλκόνι, γιὰ νὰ τὴν ἀπαγάγει].

Σελ. 110 : ὕμνος πρὸς τὴν περηφάνεια τῆς Κρητικῆς γυναίκας :

« Ἡ Κ ρ η τ ι κ ι ᾶ :

» — Σκολάστε τ' ἀνερότητα

ποιὰ-ν-εἶμαι κι' ἀπὸ ποῦ ἴμαι.

Δὲν εἶμαι ἐγὼ μιὰ κοπελλιὰ

τοῦ μπήξη καὶ τοῦ δείξη !

Δράκο ἴχω ἀφέντη κι' ἀδερφοὺς

καὶ Κρητικὰ λογοῦμαι

κι' ὅποιος εἶναι ἄντρας καὶ τοῦ ἴκούει

κι' ἄς μὲ καλοξανοίξη !

» Οἱ περ ἄ τ ε ς :

» — Πέρδικα χιλιοπλούμιστη
 στὸ μάλαμα, στ' ἀσήμι . . .
 Στένου καλή, στένου ἀκριβή
 μὴν κάνεις σὰν τ' ἀγρίμι . . . »

Κατάληξη, ἢ παρατήρηση τοῦ ποιητοῦ :

« Μ' αὐτὴ σπᾶ πέρα . . . καὶ πάει ὡς εἶν' ὁ ἀέρας ! »
 [Δηλαδή εἶναι περήφανη, ἄπιαστη, ἀπρόσιτη].

Σελ. 84 : ἀπόσπασμα ἀπὸ ἓνα ποίημα ἀφιερωμένο στὸ συνάδελφό μας
 κ. Παντελῆ Πρεβελάκη :

— Ἄμάν, μωρέ ! Εἶντα θάμασμα ἴναι τοῦτο !
 Μὰ τὸ Ραμπῆ, τάξε πὼς εἶναι ψόμα !
 Μπρὲ Μπαντελῆ, τὸ Ρέθεμνός μας, τοῦττο
 ζωή, λαλεῖ μὲ τὸ ἐδικό σου στόμα !

Δύο ποιήματα τῆς συλλογῆς μὲ τὸν τίτλο «Τσῆ Κλεισιάς» (σελ. 43) καὶ
 «Ἄρμενοι» (σελ. 37), ἔχουν ὡς πηγὴ τὸ ἀδίκημα τῆς ζωοκλοπῆς, ποὺ ἐνδημοῦσε
 ἄλλοτε στὴν ἑλληνικὴ ὕπαιθρο. Σταχυολογῶ μερικοὺς χαρακτηριστικοὺς στίχους
 ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ποιήματα :

Σελ. 37 :

« — Κουμπάρε, ποῦθεν ἔρχεσαι ; κι' εἶντά ἴεις ; Κι' εἶντα ξετρέχεις ;
 — Τὰ ἴζά μου, ἀφῆ - σύντεκνε, τὰ ζὰ ποὺ νὰ μὴν ἦμου —
 τὸ ἔχος, τὴν ἀνάτρεξη, κι' οὐλή τῆ μπόρεσή μου
 ἔγκαλα, στειορομάρωπα τὴ νύχτα ἐπήρασί μου
 καὶ τρέχω καὶ γυρεύω τα. Μὴν εἶδες ; Μὴν κατέχεις ;
 — Ἰγούγια, κακομάζαλε . . . τὴν κάψα ἀπὸ τὴν ἔχεις !
 Δὲν εἶδα καὶ δὲν ἄκουσα . . . Παρά ἴχουσι νὰ ποῦσι,
 πὼς κι' ἄλλοι, ποῦρι, κλαῖσιν τα, καὶ πάσκου νὰ τὰ βροῦσι,

Σελ. 43 :

» — Τὰ ζὰ μου ἐπήρασί μου τα κι' ἐδὰ κακαφοροῦμαι . . .
 καὶ στὸ Δισκούριν ἄγωμε, νὰ ξεκαθαριστοῦμε . . .

[Ἐδῶ, ὁ παθὼν ὑποψιάζεται ὡς κλέπτη τὸν κουμπάρο του καὶ τὸν καλεῖ νὰ πᾶνε νὰ ἐκκαθαρίσουν τοὺς λογαριασμοὺς των στὸ Δισκούρι - τοποθεσία «Διὸς Κοῦροι» εἰς τὴν ὁμώνυμον Μονήν. Ὁ κουμπάρος ὅμως ὀρκίζεται ὅτι εἶναι ἀθῶος.] :

— Νὰ γοῦν, Νὴ Δί! Νὴ Ζά! λέω, σύντεκνε, φάσκω σοῦ ᾽το
καὶ κάτεχε το, πὼς τὰ ζὰ σ' ἐγὼ δὲ στά ᾽ω παρμένα . . .

[Ὁ καταπληκτικὸς αὐτὸς ἀρχαῖος ὄρκος - Νὴ Δία, Νὴ Ζεῦ! - μαρτυρεῖ γιὰ τὴ γνησιότητα καὶ τὴν ἀρχαιότητα τῆς Κρητικῆς διαλέκτου.]

Καὶ καταλήγει ὁ παθὼν, ἐλεειονολογώντας τὸ κατάντημα τῶν ἠθῶν, νὰ μᾶς κλέβουν οἱ ἴδιοι οἱ φίλοι μας καὶ συγγενεῖς μας!]:

. Καὶ σὰ δὲ ντρεπομέστα . . .

Σπολλάετη, ἀφέη σύντεκνε, νὰ μᾶς τὰ πέρονου οἱ ξένοι,
μὰ κι' οἱ ἰδιανοὶ οἱ συντέκνοι μας . . . τουτονά μᾶσε βγαίνει!»

Τέλος, θὰ ἀναφέρω μερικοὺς χαρακτηριστικοὺς στίχους ἀπὸ τὸ ποίημα «Ἡ Πηγιὴ» (σελ. 53), ποὺ ἀποτελεῖ ἕνα ἐμπνευσμένο ὕμνο πρὸς τὴν ὁμορφιά, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴ τῆς Κρητικῆς κοπέλλας, «ὅπως τὴν ἀγάπησε ὁ Ι. Κονδυλάκης», καθὼς σημειώνει ὁ κ. Λίτινας. Τὸ ποίημα ἔχει καὶ δύναμη, καὶ πλοῦτο λέξεων, ἀλλὰ καὶ μία δόση ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἰδιόρρυθμη κρητικὴ λεβεντιά :

«Πηγιώ μου, βέβγια, ἀληθινή, τσῆ Κρήτη μας κοπέλα
Σογιῶν σογιοῦ σου ἀνάτρεξη κι' οὔλου τοῦ Κόσμου ἀγγέλα!

[Ἡ φράση «σογιῶν σογιοῦ σου ἀνάτρεξη» εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν πυκνότητά της. Σημαίνει περίπου, «συγκεντρωμένη καὶ ἐξευγενισμένη κληρονομικότης ἀπὸ πολλὰς γενεές»]

» — ᾽Αναντρανίζεις;¹ — Μάθια μου, ἕνα λάμπσιμο, μιὰ ντάλη²
ὡς καὶ τὸν Ἥλιο, μωρὴ σύ, καταπονᾶς στὰ κάλλη.
Δυναμερὴ, στημονερὴ, δρακόνα στὸ κορμί
πραγιούλα, καλεπίταγη, δαχτυλιδομεσάτη
βιτσάτη, γλυκομίλητη . . .
. καὶ σὰν τὰ κρύα νερὰ

1. Ρίχνεις τὴν ματιὰ σου (ἀναντρανίζεις)

2. θάμβος (ντάλη)

Θαράπειο, κι' αναγάλλιαση κι' ἄζωντανή χαρά.

Καὶ ποῦ θὰ ἰδοῦν τ' ἀμάθια σου, τὰ σκιζαμυγδαλάτα
καὶ δὲ θὰ πέσει τροζαμὸς καὶ δὲ θὰ σίσει ἡ στράτα . . .

— Γυναίκαρος, ἀγρίμαρος, νεράγδα ἀποχωστή.

᾽Ωφου καὶ ψόφου! δαίμονας, σεϊτάνισσα σωστή!

» Κι' ὄντε προβέρνεις, ἔτσιδά, κι' ἀθρῶποι βλέπουσί σε,
τάξε, Πηγιώ, πὼς ξεκολλᾶς, ὡς βρίχνεσαι κι' ὡς εἶσαι
ἀπὸ κιανένα εἰκόμισμα, θεοτική στὸ εἶδη
καὶ φέρνεις σὰν τὸ σέβασμα, ὅ,τινος κι' ἂ σὲ ἰδῆ

Ποτίζεις τοὶ βασιλικούς, στετή, καμαροφρῦδα

κι' οὔλο τὸν Κόσμο ἐστούμπωσες ἀπὸ τοὶ μυρωδιές
καὶ τῆ παρθενοσύνης σου τοὶ μοσκολεβεδιές.

Τὸ αἶμα ἀπὸ τὴν κοριάρα σου πάει νὰ τσιρῖξει ὄξω

᾽Εσένα, πετραμύγδαλο, πὸν βγαίνεις οὐράνιο τόξο!»

Αὐτὰ εἶναι τὰ ὀλίγα δείγματα ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ κ. Λίτινα. Εἶναι μιὰ ποίηση ἄλλοτε λυρική, ἄλλοτε γνωμική, καὶ ἄλλοτε μὲ στοιχεῖα ἠθογραφικά.

Μέσα στὸ πέλαγος ἀπὸ τὶς ποιητικὲς συλλογές, πὸν ἐκδίδονται συνεχῶς, σὲ ἀκαταμέτρητο ἀριθμὸ, τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον ξεχωρίζει, μὲ τὴν μετριόφρονα διάθεσή του, μὲ τὴ γνήσια συγκίνησή του, μὲ τὸ λεπτὸ ιδιόρρυθμο χιουῦμορ του, καὶ μὲ τὸ πρωτότυπο γλωσσικὸ του ἰδίωμα.

Τὸ ἐθεώρησα, κύριοι συναδελφοί, ἄξιο τῆς προσοχῆς μας καὶ ἔλαβα τὸ θάρρος νὰ σᾶς ἀπασχολήσω μὲ αὐτὸ ἐπὶ ὀλίγα λεπτά.

Λαβὼν τὸν λόγον ὁ ᾽Ακαδημαϊκὸς κ. **Διον. Ζακυθηνός**, εἶπε τὰ ἐξῆς:

Μὲ πολλὴν προσοχὴν ἤκουσα τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ προέδρου τῆς ᾽Ακαδημίας κυρίου Μιχαὴλ Στασινοπούλου περὶ τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ κυρίου Λίτινα εἰς Κρητικὴν διάλεκτον. Χαιρετίζω τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Κρητὸς ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίησε τὸ ἰδίωμα τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἰδέας καὶ τὰ συναισθήματά του. Τὸ παράδειγμά του εἶναι γόνιμον. Εἶναι βεβαίως γνωστὸν ὅτι καὶ ἄλλοι ποιηταὶ προηγήθησαν. Ἰδιαιτέρως ἐπισημαίνω τὴν περίπτωσιν τῆς Κυπριακῆς λογίας λογοτεχνίας. Λέγω λογίας, διὰ νὰ τὴν διακρίνω ἀπὸ τὴν

παλαιὰν δημώδη τέχνην, ἡ ὁποία ἐξετοπίσθη ὑπὸ τῆς κοινῶς γραφομένης γλώσσης. Εὐρισκόμεθα, λοιπόν, πρὸ μιᾶς προσπαθείας νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν χρῆσιν ἰδιωματικὰς μορφὰς τοῦ λόγου, αἱ ὁποῖαι περιέπεσαν ἀπὸ μακροῦ εἰς ἀφάνειαν. Δὲν ἀγνοῶ ὅτι εἰς μεγάλας χώρας τῆς Εὐρώπης (ἔχω κυρίως ὑπ' ὄψιν τὴν Γαλλίαν) παρατηρεῖται μία ἰσχυρὰ ὁσπὴ πρὸς ἀναζωογόνησιν τῶν διαλέκτων ἢ ἀκόμη καὶ τῶν ἠττηθεισῶν παλαιῶν ἀντιπάλων γλωσσῶν (Breton) — ὁσπὴ, ἡ ὁποία λαμβάνει διαστάσεις αὐτόχρημα χωριστικὰς.

Θὰ ἤθελα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τῆς ᾠκαδημίας ἐπὶ μιᾶς περιπτώσεως ἰδιαίτερος ἐνδιαφεροῦσης καὶ συγκινητικῆς. Πρόκειται περὶ τῶν λογίων κειμένων, ποιητικῶν καὶ πεζῶν, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν εἰς τὴν ἰδιάζουσαν Ἑλληνικὴν διάλεκτον τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Εἶναι γνωστὰ αἱ ὀξεῖαι ἀντιθέσεις περὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς. Ἄρκοῦμαι νὰ σημειώσω παρεπιπτόντως ὅτι τάσσομαι ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη διασφύζει λείψανα τῆς Ἄρχαίας, τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς παραδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐπιανερχόμενος εἰς τὰ λογοτεχνήματα, θὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα διαπρεπῶν ἀνδρῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τοῦ D. Comparetti, τοῦ Vito Domenico Palumbo, τοῦ G. Morosi. Τῷ 1935 ὁ Domenicano Tondi ἐξέδωκε βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον *Glossa. La lingua greca del Salento*. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνεται στοιχειώδης γραμματικὴ τοῦ ἰδιώματος· εἰς τὸ δεύτερον (*Saggi letterari*) δημοσιεύονται ἀφηγήματα καὶ ποιήματα τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἰδίωμα τοῦ Σαλέντου μετὰ Ἰταλικῆς μεταφράσεως. Θὰ ἦτο ἴσως ἐνδιαφέρον νὰ καταρτισθῇ μία εἰδικὴ βιβλιογραφία τῶν εἰς Ἑλληνικὰς διαλέκτους καὶ εἰς ἰδιώματα γραφέντων λογοτεχνικῶν ἔργων.

Ἐν συνεχείᾳ ἔλαβε τὸν λόγον ὁ ᾠκαδημαϊκὸς κ. **Παντελῆς Πρεβελάκης**.

Κύριε Πρόεδρε,

Σὰς εὐχαριστῶ γιὰ τὴ μνεῖα ποὺ ἐκάματε τοῦ ὀνόματός μου κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ βιβλίου «Κρητικὲς ρίμες» τοῦ κ. Σπύρου Λίτινα. Ὡς συμπολίτης τοῦ ποιητοῦ, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ προσθέσω ὀλίγα τινὰ στὰ εὔστοχα σχόλιά σας. Ὁ κ. Λίτινας, καθὼς παρατηρήσατε, δὲν εἶναι κανένας ὀλιγογράμματος λαϊκὸς στιχοουργός. Ἐχει λάβει ἐπιμελῆ μὀρφωση καὶ εἶναι κάτοχος τριῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, πλὴν τῆς μητρικῆς. Ἀλλὰ ἔμεινε φανατικὰ πιστὸς στὸ πνεῦμα τοῦ τόπου του. Δὲν ἐννοῶ μονάχα τὴ γραπτὴ καὶ τὴν προφορικὴ παράδοση ἀπὸ τὴν Κρητικὴ λογοτεχνία τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπώνυμους καὶ ἀνώνυμους ποιητὲς ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐμφανίζονται στὸ ἔνδοξο νησί. Ἀναφέρω ὡς παράδειγμα τὸ «Τραγοῦδι τοῦ Δασκαλογιάννη», τὸ «Τραγοῦδι τοῦ Ἀληδάκη»

καὶ τὴν «Κρητικοπούλα». Τὸ τελευταῖο τοῦτο τραγούδι, ἐπύλλιον 1000 περίπου στίχων, ἔχει ἐκδοθεῖ ἀνωνύμως, ἀλλὰ εἶναι γνωστὸ ὅτι γράφηκε ἀπὸ τὸν πολεμάρχο τῆς μεγάλης καὶ ἄτυχης Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866-69, τὸ Χατζημιχάλη Γιάνναρη, κατὰ τὸ χρόνον τῆς ἔξορίας του στὴ Νότιο Ρωσία. Ὁ κ. Λίτινας θέλησε νὰ συνεχίσει τὴ λαϊκὴ αὐτὴ ποιητικὴ παράδοση. Ἐγραψε στὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Κρήτης — στὴν ἀνατολικὴ Κρήτῃ ὁμιλοῦν σὲ κάπως διαφορετικὴ διάλεκτο — καὶ υἱοθέτησε κατὰ κανόνα τὸν παραδομένον ἱαμβικὸ δεκαπεντασύλλαβο στίχο, χωρὶς νὰ ἀποκλείσει καὶ ὀρισμένους λογίους στιχογραφικοὺς τρόπους: τὸν πεντασύλλαβο, τὸν ἑπτασύλλαβο, τὸν ἑνδεκασύλλαβο (σὲ μορφὴ σονέτου) καὶ τὸν δεκαπεντασύλλαβο χωρισμένον σὲ ὁμοιοκατάληκτα ἡμιστίχια.

Ἡ περίπτωση τοῦ κ. Λίτινα θέτει ἐνώπιόν μας ἓνα σοβαρὸ πρόβλημα. Ὅφείλουμε νὰ ἐνθαρρύνουμε τὴν ποίησιν ποὺ γράφεται σὲ τοπικὰ ἰδιώματα; Ἡ ἀπάντησί μου θὰ εἶναι καταφατικὴ, ἀλλὰ ὑπὸ μιὰ ἐπιφύλαξιν, ποὺ θὰ τὴν ἀναπτύξω σὲ λίγο. Ἡ ἰδιωματικὴ ποίησις διασώζει λέξεις καὶ ἐκφραστικοὺς τρόπους ποὺ κινδυνεύουν νὰ λησμονηθοῦν διὰ παντός. Διασώζει μάλιστα τὶς λέξεις, ὅχι ὡς νεκρὰ σύμβολα, ὅπως τὶς συναντοῦμε στὰ γλωσσάρια, ἀλλὰ μέσα στὴ δομὴ τοῦ λόγου. Τὸ σωτήριον αὐτὸ ἔργον ἀποκτᾷ ἰδιαίτην σημασίαν σὲ τόπους ὅπου οἱ ἱστορικὲς συνθῆκες ἔκαμαν νὰ διατηρηθοῦν, μαζί μὲ μιὰ ἀρχαϊκὴ ἀνθρωπότητα, ἀρχαϊκὰς μορφὰς τοῦ λόγου. Στὴν Κρήτῃ λ. χ., ποὺ ἐνώθηκε μὲ τὸν ἐθνικὸ κορμὸ μονάχα στὰ 1912, οἱ ἱστορικὲς συνθῆκες δὲν ἐπέτρεψαν στὸ τοπικὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα νὰ σύγχωνευθεῖ μὲ τὴν κοινὴ νεοελληνικὴ γλῶσσαν ποὺ δὲν ἔπαυε νὰ διαμορφώνεται στὴν πρωτεύουσαν, ἀπὸ τὴ σύστασιν τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου ἕως σήμερον. Ἔτσι, στὴν Κρήτῃ, μπορεῖ κανεὶς ν' ἀκούσει, ἀκόμα καὶ σήμερον, γλωσσικὸς τύπος ὅπως «ἄγωμε» (δηλαδὴ ἄς πηγαίνουμε), «ἔδιωξέ μου» (κατὰ παρετυμολογίαν τοῦ ἀρχαίου «ἔδοξέ μοι»), καὶ μάλιστα ρήσεις πανάρχαιες, ὅπως ὁ ὄρκος τοῦ βοσκῶ ποὺ κατηγορεῖται γιὰ ζωοκλοπή. Πολλὰ φορὰς οἱ στίχοι νομίζεις ὅτι ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὸ λαϊκὸ ὑποσυνείδητον. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπιτυχία τους στὸ λαόν, καθὼς μαρτυρεῖται στὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου, ὑπῆρξε μεγάλη.

Ὅμως ἄς ἐξετάσουμε καὶ τὴν ἄλλη ὄψιν τοῦ προβλήματος. Ἐνθαρρύνουμε τὴ διαλεκτικὴν ποίησιν ἐπειδὴ, καθὼς εἴπαμε, διατηρεῖ ἀρχαϊκοὺς τύπους καὶ λέξεις — καὶ στὸ σημεῖον τοῦτο συναντοῦμε τὶς παρατηρήσεις ποὺ ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος κ. Ζακυθινὸς ἔκαμε πρὸ ὀλίγου κατὰ τὴν ἀνακοίνωσίν του. Τὴν ἐνθαρρύνουμε συνάμα, ἐπειδὴ τελεῖ ἓνα κοινωνικὸν λειτουργήμα ἀπέναντι τοῦ λαοῦ, ποὺ ἡ νεωτερικὴ ποίησις τὸν ἔχει ἀγνοήσει. Ὅμως, προκειμένου περὶ τῆς ὑψηλῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας, δὲν μποροῦμε παρὰ ν' ἀκολουθήσουμε τὸ παράδειγμα

καὶ νὰ ἐνωτισθοῦμε τὶς ὑποθῆκες τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. «Ὑποτάξου πρῶτα στὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ, — παραγγέλλει ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς — καὶ ἂν εἶσαι ἀρκετός, κυρίεψέ την». Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ ποιητὴς ἀποβλέπει σὲ μιὰ λογοτεχνικὰ καλλιεργημένη γλώσσα. Τὴ σκέψη του τὴν κάνει σαφέστερη σὲ μιὰ ἐπιστολή, γραμμένη ἰταλικά, πὺν ἀπηύθυνε τὸ 1833 στὸν Γεώργιο Τερτσέτη: «Ὅσο γιὰ τὴν ποίηση, πρόσεξε καλά, Γιώργη μου, γιατί βέβαια καλὸ εἶναι νὰ ρίχνει κανεὶς τὶς ρίζες του πάνω σ' αὐτὰ τὰ χνάρια (τὰ κλέφτικα τραγούδια), δὲν εἶναι ὅμως καλὸ νὰ σταματᾷ ἐκεῖ· πρέπει νὰ ὑψώνεται κατακόρυφα (...). Ἡ κλέφτικη ποίηση εἶναι ὁμορφη κ' ἐνδιαφέρουσα, καθὼς μ' αὐτὴν παράστησαν ἀνεπιτήδευτα οἱ κλέφτες τὴ ζωὴ τους, τὶς ἰδέες τους καὶ τὰ αἰσθήματά τους. Δὲν ἔχει τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον στὸ δικό μας στόμα· τὸ ἔθνος ζητᾷ ἀπὸ μᾶς τὸ θησαυρὸ τῆς δικῆς μας διάνοιας, τῆς ἀτομικῆς, ντυμένον ἐθνικά». Οἱ ὑποθῆκες αὐτῆς τοῦ Σολωμοῦ ἐξακολουθοῦν ν' ἀποτελοῦν τὸ «πιστεύω» τοῦ ποιητῆ πὺν ἀφιερῶθηκε στὴν καθαντὸ πνευματικὴ δημιουργία. Τὸ μεγάλο ποίημα ριζώνει στὴ λαϊκὴ παράδοση, ἀλλὰ τὴν ὑπερβαίνει μὲ τὰ διανοήματα καὶ τὰ αἰσθήματα πὺν ἐκτρέφει τὸ ὑψηλὸ ποιητικὸ πνεῦμα.

Αὐτὰ τὰ ὀλίγα ἐθεώρησα σκόπιμο νὰ ἐκθέσω. Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριε Πρόεδρε, πὺν μοῦ ἐδώσατε τὴν κατάλληλη εὐκαιρία.